

Nr 715.

Av herr **Gustafson** i Kasenberg, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 219, angående omläggning av skyddshemsverksamheten m. m.

För ett övertagande från statens sida av skyddshemsverksamheten med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 219 bör enligt min mening erfordras vissa preciseringar och justeringar i vad sålunda föreslagits, och jag tillåter mig därför vördsamt yrka därpå.

Såsom en allmän orientering för dessa yrkanden kan jag i allt väsentligt åberopa, vad som anförts vid C. S. A:s konferens (om sakkunnigförslaget) den 21 september 1935 av dr Rurik Holm i följande delar av hans uttalande:

»Enligt de sakkunnigas förslag skall skyddshemsorganisationen omgestaltas så att det inrättas särskilda hem (skolhem) för de omhändertagna skolpliktiga barnen och särskilda yrkeshem för äldre gossar, särskilda hemskolor för äldre flickor, varvid gränsen sättes till 15 års ålder, undantagsvis vid uppnådda 16 år eller redan vid fyllda 14 år. De moralpedagogiska och psykologiska skäl, som av de sakkunniga anföras för en uppdelning vid denna ålder — varvid dock ett anmärkningsvärt undantag göres i fråga om flickorna — äro emellertid minst sagt diskutabla. Den psykologiska gränsen lär icke generellt kunna fixeras till 15-årsåldern utan är svävande. — — Emellertid, i stort sett torde de praktiska skäl, som de sakkunniga anført, tala för en uppdelning vid 15-årsgränsen. Men i vissa fall måste en överflyttning vid nämnda ålder ur uppfostringsynpunkt verka menligt på den unge; och därför borde vid en omorganisation — med fasthållande vid 15-årsgränsen i allmänhet — den möjligheten hållas öppen, att då särskilda orsaker föranleda därtill, en i skolhem intagen gosse kan få kvarstanna där även under den fortsatta vårdtiden intill fyllda 18 år. — — —

Då man betänker, att de barn som skola erhålla fostran vid dessa skolhem företrädesvis komma från landsbygden (Stockholm och Göteborg skola ha egna skolhem), och att de, som vid 15-årsåldern utskrivs från skolhem och ej överflyttas till yrkeshem, i de flesta fall torde få anställning hos jordbrukare, måste man beteckna det som en mycket betänklilig brist i deras uppfostran inom skolhemmet, att de icke fått övning i de arbetsuppgifter och vana vid de arbetsförhållanden, som förekomma i goda jordbrukarhem. Ett skolhem utan jordbruk skulle säkerligen sämre fylla sin uppgift än de nuvarande skyddshemmen. — — —

Det behöver understrykas, att uppfostringsarbetet vid skolhemmen är fullt så maktpåliggande och betydelsefullt som vid yrkeshemmen. Vid skolhemmen skall skolundervisning meddelas, motsvarande den, som förekommer

i sjuårig folkskola. Eleverna komma emellertid att befinna sig på mycket olika kunskapsnivå, enär en del av dem vid intagningen i hemmen, i fråga om kunskaper, står på småskolestadiet, och de torde därför i regel böra vara fördelade på två läraravdelningar. Detta skulle medföra, att föreståndarens och husmoderns dagliga gärning bleve en motsvarighet till en lärares hela arbete i skolan. Vid utförandet av praktiska arbetsuppgifter kunna 20 till 30 elever av detta slag svårligen hållas samman i ett arbetslag — och följaktligen finge föreståndaren eller husmodern handleda den ena arbetsgruppen, assistenten den andra. Därtill kommer så elevernas övervakning under läxläsning och fritid m. m. Hur skall tiden kunna räcka till för föreståndaren och husmodern att sköta andra krävande plikter, som åligga dem? Föreståndaren har t. ex. att upprätthålla förbindelsen med sina elevers hem; däri ingår bl. a. att mottaga besök av föräldrar och målsmän, och de kunna vara ganska tidsödande; han måste då och då, kanske icke så sällan och visst inte blott för någon timme, lämna hemmet (t. ex. när det gäller att hämta och återföra rymmare, ty sådana får man nog även i framtiden räkna med). Detta jämte åtskilligt annat synes oavvisligen kräva, att ytterligare en lärarekraft anställs vid skolhem, därest ej befattningshavarna skola bli alltför arbetstyngda och uppfostringsarbetet bli lidande. — — —

Jag skall upptaga frågan om tillsynen över skyddshemmen till skärskådande. De sakkunniga föreslå, att denna skall överflyttas från socialdepartementet, närmast byrån för fattigvårds- och barnavårdsärenden, till skolöverstyrelsen och ecklesiastikdepartementet, men någon bärande motivering härför har ej framlagts. — — — Det är icke möjligt att isolera skyddshemmen från övriga barnavårdsåtgärder. För inspektionsmyndigheten gäller det att tillse, att varje barn får det slag av vård, som det behöver — således i vissa fall att barn i enskilt hem flyttas till skyddshem. — — — Genom den av de sakkunniga föreslagna uppdelningen mellan skyddshemsverksamheten och den övriga barnavården skulle den förra ryckas lös ur sitt naturliga sammanhang. Det skulle uppstå oklarhet och förvirring; barnavårdsnämnderna, särskilt i små kommuner, skulle icke veta till vilken myndighet de ha att vända sig, då två barnavårdstillsynsorgan etablerats. — Skyddshemsvården är blott till en del en undervisningsfråga och kan icke jämföras med vanlig skolverksamhet. De vanartade barnens svårigheter bottna i att de kommit på sned i livet, att vårdbehovet uppkommit till följd av sociala och moraliska förhållanden. — — —

Oförbehållsamt bifall måste man däremot ge de sakkunnigas betonande av angelägenheten att skapa tillfredsställande utbildningsmöjligheter för skyddshemspersonalen.» — — —

I anslutning härtill och till vad åtskilliga avgivna yttranden innehålla (prop. sid. 37 ff.) yrkas, att bestämmelserna om *överflyttning från skolhem till yrkeshem* icke få så bindande karaktär, att en sådan överflyttning icke får bero på prövning i särskilda fall, varigenom vårdtiden på skolhemmet

kan utsträckas utöver den föreslagna tidsgränsen. Kompetenta instanser för bedömande härav finnas att tillgå.

Nu berörda spörsmål äger ett visst sammanhang med frågan om *jordbrukets bibehållande vid skolhemmen*. De sakkunniga ha i senare delen av sitt betänkande förordat dess bibehållande, och ett högst betydande antal myndigheter m. fl. ha uttalat sig därför (prop. sid. 40 ff.). Departementschefen har föreslagit, att jordbruksdriften tillsvidare bibehålles vid skolhemmen. — Bland annat har framhållits, att jordbruken äro ett viktigt medel i uppfostrans tjänst. Enligt gjorda undersökningar har cirka 50 procent av eleverna vid skyddshemmen befunnits höra till hjälpklasstadiet och därunder. Även om man från de övriga utgallar 10 procent psykiskt defekta och dylika, torde skolhemmen i framtiden få nog många elever, för vilka de praktiska arbetsuppgifterna äro ett väsentligt utbildningsmedel, som i särskild grad är ägnat att motverka den mindervärdighetskänsla, som eljest gör sig gällande hos dem. Ett välskött jordbruk torde utan tvekan kunna förränta det kapital som nedlägges i ett dylikt och kan därför icke behöva medföra några ökade kostnader för det allmänna. Att jordbruksdriften därmed skulle väsentligen läggas på eleverna i fråga är naturligtvis inte meningen. Med hänsyn till vad sålunda anförts föreslås att *jordbruken icke blott för övergångstiden utan för det kommande bibehållas vid skolhemmen*, låt vara, att ändringar i yrkesorganisationen därav följa.

Vad *personalbehovet* angår, har det ovan framhållits att jämte föreståndare och husmoder vid skolhemmen för gossar *en ytterligare lärarkraft* är behövlig. Den ständiga tillsyn och handledning av eleverna, som erfordras vid ett skyddshem, kräver i stort sett samma personal, om ett hem har 20 eller 30 elever, varför någon reducereing av personalen vid det lägre elevantalet icke kan ifrågakomma, utan att detta samtidigt medför allvarlig risk för personalens överansträngning och för hemmets skötsel. För att erhålla en något så när tillfredsställande skolform torde ävenledes erfordras en lärare förutom föreståndare. Husmodern-lärarinnan torde i varje fall endast helt obetydligt kunna ägna sig åt undervisningen, såvitt icke övriga mycket betydelsefulla husmoderliga uppgifter skola eftersättas. Att sammanhålla samtliga eleverna i en undervisningsavdelning, ofta bestående av elever från första till och med sjunde klasserna, kommer att medföra att skolhemmen riskera att erhålla sämsta tänkbara skolform. Lägges härtill att även fortsättningsskolundervisningen skall vara för förlagd till skolhemmen, torde detta än ytterligare belysa behovet av att föreståndaren för ett skolhem vid sin sida ständigt har tillgång till en lärarkraft som kan helt utnyttjas.

Jag får också föreslå att *tillsynen över skyddshemmen icke blott för det närmaste budgetåret utan för framtiden skall höra under socialdepartementet*, då inga som helst avgörande skäl synas ha förebragts för en överflyttning därifrån; och får jag hänvisa till vad ovan anförts i denna sak. I Dan-

mark och Finland lära skyddshemsfrågor ha behandlats under motsvarande departement, och detsamma lär vara föreslaget även i Norge.

Mot den utvidgade utackordering i enskilda hem av skyddshemselever, vilken här föreslås, ha från åtskilliga håll betänkligheter yppats. De sakkunniga ha vid sina besök vid skyddshemmen endast påträffat ett fåtal elever, beträffande vilka med fog kan sägas, att de icke krävt uppfostran i skyddshem. — Om den ekonomiska uppmuntran till att mottaga sådana elever, som föreslagits i och med höjd fosterlega, har nog med fog framhållits, att därmed icke garanteras, att man finner de för hithörande svåra uppgifter lämpligaste hemmen. I övrigt må härom anföras, att en koncentration till ett skolområde av 4—6 relativt svåruppfosttrade barn torde innebära så allvarliga risker för andan i en dylik skola, att man måste ställa sig skeptisk till att ens såsom ett försök våga sig på något sådant. Det kan även starkt ifrågasättas, hurudan den lärares ställning skulle bliva bland övriga barns målsmän, som åtog sig uppgiften att placera dessa barn och kontrollera deras fostran. Läraren-övervakarens ställning skulle säkerligen bliva ganska vansklig, om han skulle nödgas uppträda korrigerande eller underkänna ett hems kvalifikationer som fosterhem.

Angående *personalens ställning* äro särskilt klarare och fastare utformade bestämmelser att påyrka.

I propositionen sid. 171 talas om »avtalsenligt tillförsäkrad rätt till pension». Detta uttryck synes kräva förtydligande.

Då det vidare talas om *ombyte* av befattningshavare, kan häremot anföras, att efter det vederbörande tjänstgjort visst antal år, exempelvis 10, och uppnått en ålder av exempelvis 40 år, något ombyte icke bör få ske, med mindre än att vederbörande erhålla liknande anställning och minst samma löneförmåner genom statens försorg. Enda undantaget från denna eller liknande regel kan tänkas i de fall, då den nuvarande huvudmannen haft anledning till allvarlig anmärkning mot vederbörande eller förklarar denne olämplig för sin tjänst.

Och om t. ex. en föreståndare med folkskollärarexamen vid överflyttning till folkskola kommer att erhålla lägre avlöningsförmåner, bör han erhålla kompensation härför av staten. Även här bör gälla viss tjänstetid och ålder för erhållande av rätt till denna kompensation.

Med avseende på den föreslagna *uppsägningen av vissa befattningshavare* må anföras att en dylik uppsägning icke lär kunna ifrågakomma vare sig vid stiftelsehemmen eller vid sådana skolhem, där äganderätten kvarstår oförändrad. På organisationen i sin helhet har alltså uppsägningsförfarandet icke någon större betydelse för höjandet av skyddshemspersonalens standard. För övrigt finnes icke för närvarande och sannolikt icke på flera år någon personal att tillgå, åtminstone vad beträffar de högre befattningshavarna, med de kvalifikationer som avses att bli genomförda. Uppsägningsförfarandet verkar därför ganska ändamålslost och föreslås därför bortfalla.

I den mån avgång eller pensionering äger rum, kan ju nyrekrytering av särskilt utbildad och bättre personal ske även vid de förstatligade hemmen. Och i vissa fall, när det rör reglerade befattningar, och där vederbörande tillförsäkrats samma fasta anställning, som tillkommer folkskollärare, lärar uppsägning icke lagligen kunna ske, utan att vederbörande gjort sig skyldig till allvarligt tjänstefel. Gentemot övriga befattningshavare torde de nuvarande huvudmännen icke hava några andra rättsliga förpliktelser än att desamma kunna entledigas efter i regel fyra månaders uppsägning. De rättsliga förpliktelserna ha emellertid tidigare ofta fått och böra även här vika för dem, som grunda sig på de humanitära, vilka böra inrymmas i »samtliga förpliktelser».

I överensstämmelse med vad ovan yttrats beträffande jordbruken vid skolhemmen bör jordbrukspersonalen vid dessa erhålla motsvarande anställning mot enahanda personal vid yrkeshemmen.

Beträffande *barnavårdsnämndernas förhållande* till här ifrågavarande delar av deras uppgifter, varom betänkligheter uttalats, i det att de befarats bliva undanskjutna från ansvar och inflytande, synes vad som av Kungl. Maj:t uttalats och föreslås beträffande förfarandet vid intagning av skyddshemselever (prop. 219, sid. 99) böra betyda ett önskvärt utrymme för dessa nämnders fullgörande av sina maktpåliggande uppgifter, i och med utvecklandet av tillräckliga rådfrågnings- och observationsanordningar.

Ävenså torde det böra undersökas, huruvida icke möjligheter finnes att i anslutning till vad de sakkunniga och departementschefen föreslagit men i större utsträckning än vad av dem förutsatts söka intressera barnavårdsnämnderna att medverka vid utackordering av för skyddsuppfostran intagna barn. Enligt propositionen skall denna utackorderingsverksamhet helt handhavas av skyddshemmen, men mycket torde tala för att barnavårdsnämnderna härvid skulle ha vissa större möjligheter att finna lämpliga fosterhem; ej osannolikt borde man härvid kunna räkna med en viss hjälpvillighet inom en kommun i fråga om en där omhändertagen, och det borde under vissa förhållanden uteslutande vara till gagn, om en skyddshemselev av den mindre svårbehandlade art, det här är fråga om, kunde återplanteras i sin hemsockens miljö. Enligt propositionen skall en barnavårdsnämnd till ett skyddshem erlägga 300 kronor, antingen eleven vistas å skolhem eller anstalt eller utackorderats. Erhölle en barnavårdsnämnd i stället förslagsvis 400 kronor mot att den under betryggande kontroll åtog sig utackordering av en skyddshemselev, skulle detta säkerligen stimulera barnavårdsnämnderna till ansträngningar att få de mera godartade skyddshemseleverna utplacerade i enskilda hem. För staten innebure förfarandet en ekonomisk vinst, enär åtgärden borde vara ägnad att i möjliga fall minska anspråken på kostsammare vård å skolhem eller hemskolor. Då inga andra barn härvid kunna ifrågakomma än sådana, som omhändertagits av ett skyddshem, kan ett system med statsbidrag till denna barnavårdsnämndernas utackor-

deringsverksamhet ej föranleda missbruk. Givetvis böra skyddshemmen därmed ej frångas sin rätt att själva direkt utackordera elever. Vad ovan tidigare yttrats om faran för att utackorderade skyddshemselever bleve så talrika på en ort, att de kunde bilda en både för sig själva och omgivningen demoraliserande koloni, gäller dock även för det fall att barnavårdsnämnderna subsidiärt betros med utackordering.

Jag får hemställa,

att vad här ovan anförts måtte beaktas vid utskottets utformande av dess förslag med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 219.

Stockholm den 31 mars 1936.

Arthur Gustafson
i Kasenberg.
